

Шановні колеги! *(Слайд 1)* 23 грудня виповнюється 140 років від дня народження нашого співвітчизника, видатного вченого-механіка зі світовим ім'ям, відомого організатора науки, знаного педагога Степана Прокоповича Тимошенка.

Академік С.П. Тимошенко увійшов в історію вітчизняної науки як один з фундаторів Української академії наук, засновник і перший директор Інституту механіки, якому нині присвоєно його ім'я. Життєвий і творчий шлях Степана Прокоповича детально висвітлено в багатьох публікаціях. Тому у моєму виступі основну увагу буде приділено його діяльності як члена Комісії для вироблення законопроекту про заснування нашої Академії наук, а також аналізу його внеску у створення перших наукових інституцій Академії та забезпечення їх практичної діяльності.

1. Степан Прокопович Тимошенко народився у с. Шпотівка (нині - Сумської області). Закінчивши у 1901 р. Петербурзький інститут інженерів шляхів сполучення, він до 1906 р. працював в цьому інституті, а також у Петербурзькому політехнічному інституті. В цей період Степан Прокопович слухав лекції та стажувався в Німеччині у Мюнхенському і Геттінгенському університетах у відомих учених-механіків А. Феппля та Л.Прандтля. У 1906 році за рекомендацією відомого російського фахівця у галузі опору матеріалів Віктора Львовича Кирпичова він стає професором, а невдовзі деканом механічного й інженерно-будівельного факультетів Київського політехнічного інституту. *(Слайд 2)*

Час роботи в КПІ виявився дуже плідним для вченого. Він повністю змінив курс викладання теорії пружності та опору матеріалів, підготував і видав фундаментальні підручники та навчальні посібники з теорії коливань, теорії стійкості деформівних

систем, інженерної механіки, прикладної динаміки, теорії споруд, теорії пластин і оболонок. Результатом тривалої праці стала монографія «Про стійкість пружних систем» (1910), удостоєна премії Д.І. Журавського «за визначні праці з будівельної механіки».

(Слайд 3) Після підписання С.П. Тимошенком у січні 1911 р. протесту проти поліцейського свавілля, його, в числі інших професорів, звільнили з роботи. Він повернувся до Санкт-Петербурга, де в подальшому обіймав професорські посади у Політехнічному, Електротехнічному інститутах та Інституті інженерів шляхів сполучення, залучався як науковий консультант при будівництві військових кораблів, перебував у науковому відрядженні у Великій Британії. У ці роки він опублікував цілий ряд визнаних наукових праць, створив підручники «Курс опору матеріалів» та «Курс теорії пружності», які стали класичними. *(Слайд 4)*

2. Таким чином, на час повернення наприкінці 1917 року до Києва на запрошення ради професорів Політехнічного інституту на посаду професора цього інституту Степан Прокопович мав репутацію не лише відомого вченого-механіка та педагога, а й знавця системи організації наукових досліджень у галузі механіки в провідних країнах Західної Європи.

(Слайд 5) Саме ці фактори, очевидно, стали визначальним для тодішнього міністра освіти в гетьманському уряді Миколи Прокоповича Василенка та академіка Володимира Івановича Вернадського, які запросили на початку літа 1918 року С.П.Тимошенка до роботи в Комісії з організації Української академії наук. Степан Прокопович був в комісії серед тих небагатьох представників природничої та технічної галузей, які закладали фундамент майбутньої Академії, створювали концептуальні засади розвитку в ній природничого і технічного напрямку і стояли на чолі перших академічних інститутів та кафедр.

Зазначена Комісія працювала з липня по жовтень 1918 року. 22 липня С.П. Тимошенко виступив з програмною доповіддю щодо організації прикладного природознавства при УАН. *(Слайд 6)* У доповіді він, зокрема, зазначив, що «часи, коли науки і техніка йшли різними шляхами, вже минули; й нині часто-густо задля вирішення суто технічних завдань користуються могутнім знаряддям, яке нам дає математика і механіка». Пропозиція С.П. Тимошенка полягала в організації на базі Другого, Фізично-математичного, відділу класу прикладного природознавства, об'єднавши в такий спосіб науку і техніку для виконання основних завдань: розвитку науки в Україні, вироблення та вдосконалення методів використання природних багатств, участі в підготовці професійних кадрів та професорського складу для вищої школи в галузі технічних наук. Він розглядав також можливість створення прикладних кафедр, у тому числі технічної механіки (з лабораторіями прикладної механіки і будівельної механіки).

4 вересня на засіданні Комісії обговорювалися пропозиції щодо внесення до Статуту Академії перспективного переліку низки наукових установ, зокрема, Астрономічної лабораторії, Ботанічного саду, Геодезичного інституту, Геологічного комітету, Інституту технічної механіки.

(Слайд 7) У записці Міністерства народної освіти та мистецтва до законопроекту про створення УАН, поданій на початку жовтня гетьману П.П. Скоропадському, надаються пояснення стосовно необхідності комплексних досліджень для інтеграції зусиль науки і відповідних міністерств. До речі, в цій записці Інститут технічної механіки починає називатися Інститутом прикладної механіки і саме ця назва інституту фігурує у першому Статуті Академії, який був затверджений Гетьманом Скоропадським.

Загалом, С.П.Тимошенко брав участь в обговореннях усіх питань, що розглядалися Комісією, в тому числі щодо заснування премій, оплати праці, кошторису, висунення перших академіків тощо. Велику

роботу здійснив Степан Прокопович з опрацювання питань підготовки в Академії наукових кадрів вищої кваліфікації та присудження вчених ступенів, джерел фінансування досліджень та штатів Фізично-математичного відділу, навіть з підбирання тимчасового та постійного місця для розміщення установ Академії.

(Слайд 8) Діяльність Комісії завершилася з прийняттям 14 листопада 1918 р. Закону Української Держави про заснування Української академії наук у м. Києві, підписаного гетьманом П.П. Скоропадським. Того самого дня наказом гетьмана було призначено перших 12 дійсних членів УАН, серед яких був і С.П. Тимошенко. 27 листопада 1918 р. відбулося перше Спільне зібрання УАН, було обрано керівний склад Академії і вона почала працювати де-факто. *(Слайд 9)*

3. Завдяки організаторській енергії та особистим якостям академіка С.П. Тимошенка Інститут технічної механіки (а саме до такої назви інституту повернулись при прийнятті рішення Спільного зібрання про його утворення) було створено одним із перших в Академії. Це сталось вже 30 листопада на другому Спільному зібранні УАН, на якому Степана Прокоповича було затверджено на посаді директора цього Інституту.

(Слайд 10) У звіті Академії за 1919 рік було відзначено великий науковий та організаційний внесок С.П. Тимошенка, зокрема у створення інститутів, кафедр і лабораторій, розгортання діяльності з публікації наукових творів, відшукування приміщень, матеріалів, грошей на придбання лабораторного обладнання тощо. Під його керівництвом від початку 1919 р. розпочав свою роботу науковий семінар з теоретичних питань технічного характеру, започатковано видання «Праці Інституту технічної механіки».

(Слайд 11) Розвиваючи ідею інтеграції науки і техніки, академік С.П. Тимошенко як директор Інституту технічної механіки ініціював створення та очолив Раду з питань будівельних матеріалів, до видання

якої належало затвердження норм різних будівельних матеріалів, програм відповідних дослідницьких робіт, звітів пробної станції тощо.

Окремою сторінкою активної науково-організаційної діяльності С.П. Тимошенка в Академії є його робота заступником В.І. Вернадського у Постійній комісії з виучування природних багатств України, яка грала важливу роль на початковому етапі діяльності Академії. Загалом, документи періоду 1918–1919 рр., які стосуються діяльності зі створення УАН та її структури, свідчать, що академік Тимошенко був одним з однодумців В.І. Вернадського і разом з ним закладав основи майбутніх досягнень нашої Академії наук.

4. Через політичну та економічну ситуацію, що склалася після приходу до Києва денікінців, а потім більшовиків, діяльність УАН фактично призупинилася, що змусило С.П. Тимошенка прийняти у березні 1920 року рішення про виїзд за кордон. *(Слайд 12)*

Спочатку він очолював кафедру опору матеріалів у Загребському політехнічному інституті, а у 1922 р. вчений прийняв запрошення переїхати до США. Там перші 5 років він працював у Філадельфії у дослідницькому відділі компанії «Вестінгауз», а з 1927 р. перейшов на викладацьку роботу спочатку у Мічиганському, а потім у Стенфордському університетах.

Завдяки своєму науковому та інженерному таланту, феноменальній працездатності С.П. Тимошенко зробив величезний внесок у світову науку, його наукові праці стали основою для розвитку численних напрямів механіки. *(Слайд 13)* Впродовж багатьох років він займав провідне місце серед спеціалістів у галузі механіки в США. Не випадково, відкриваючи у 1968 році XII Міжнародний конгрес з теоретичної і прикладної механіки, професор Стенфордського університету Н. Фоферт зазначив, що до приїзду С.П. Тимошенка справжньої механіки в США не було.

(Слайд 14) Степан Прокопович двічі приїздив в Україну (у 1958 та 1967 роках). Під час цих візитів він відвідав провідні наукові установи та університети Києва і Харкова. Про відвідання у 1958 р. створеного ним Інституту механіки він згадував так: «Огляд лабораторії механіки дав мені велике задоволення. Основна ідея зближення науки і техніки, якою я так захопився при організації кафедри механіки при Київській Академії Наук, виявилася життєздатною, і запланована мною лабораторія дієво бере участь в розв'язанні важливих технічних питань країни».

6. Шановні колеги! Видатні наукові досягнення С.П. Тимошенка визнані в усьому світі. *(Слайд 15)* Його було обрано членом Української, Польської, Французької, Італійської академій наук, Академії наук СРСР, Лондонського королівського товариства. В 1957 р. Американське товариство інженерів-механіків заснувало медаль ім. С.П. Тимошенка, яку він отримав першим «за неоцінений внесок і особистий приклад як керівник нової ери в прикладній механіці».

Визначний внесок академіка С.П.Тимошенка в українську та світову науку вшановано й в Національній академії наук України. У 1993 р. його ім'я було присвоєно Інституту механіки НАН України, а у 1999 р. Академією засновано премію ім. С.П. Тимошенка за видатні досягнення в галузі теоретичної та прикладної механіки.

На наш погляд, на часі є й перевидання в Україні наукових праць Степана Прокоповича Тимошенка, його творів з історії механіки та класичних підручників, які, безумовно, не втратили своєї актуальності і на сьогодні.

На завершення зазначу, що більш детальна інформація про діяльність академіка С.П.Тимошенка у період створення нашої Академії наук наведена у статті в грудневому номері журналу «Вісник Національної академії наук України».

Дякую за увагу.